

PRATARMĖ

Liaudies išmintis byloja, jog sveikatą branginame, kada ją pradanginame. Ir išties, 2020 metų kontekstas ypatingas kalbant apie sveikatą – koronavirusas (COVID-19) sukaustė pasaulį ir pridarė daug rūpesčių žmonijai. Kiekvieną dieną girdime, skaitome apie koronaviruso pandemiją: vieni skaičiuoja jos aukas, kiti pranašauja verslo pražūtį, tretį gąsdina, kad lydimi nerimo ir įtampos gyvensime dar ne vienerius metus...

Tačiau reikėtų pasidžiaugti, jog nors ir karantino sąlygomis, bet pavyko parengti šį „Res Humanitariae“ numerį, kuriame skelbiamų įvairiomis temomis straipsnių autoriai, jau gerai žinomi ir dar tik studijuojantys doktorantūroje, pristato savo naujausių tyrimų rezultatus, gautus taikant skirtingas šiuolaikines mokslinių interpretacijų prieigas.

Gausiausia numerio skiltis – net septyni straipsniai – skirta etnologijos problemoms aptarti. Kristina BLOCKYTĖ-NAUJOKĖ, pasitelkdama autentišką lietuvininkų medžiagą, analizuoja Mažosios Lietuvos Sekminių šventės specifiką chronologiniu aspektu (nuo pirmųjų paminėjimų iki šių dienų), siekia atskleisti šventės bendruosius raidos etapus ir šiuolaikines papročių transformacijas. Vilniaus krašto etninės kultūros klausimams skirti trys straipsniai: Žilvytis ŠAKNYS analizuoja etnografinio ir istorinio regiono dermės problemą. Straipsnyje autorius, remdamasis etnografiniais, istoriniais ir kalbiniais duomenimis ir pasitelkdamas lyginamojo bei istorinio geografinio tyrimo metodų galimybes, siekia atskleisti Vilniaus ir jį supančių vietovių priklausomybę vienam ar kitam etnografiniam regionui. Rasa PAUKŠTYTĖ-ŠAKNIENĖ gilinasi į dviejų kartų žmonių suvokiamą laisvalaikio sampratą bei jo leidimo būdus ir daro išvadą, jog laisvalaikio suvokimo savitumą lemia ne tiek skirtingo lygmens vietovės, tautybė ar konfesija, kiek ūkinė veikla, kuri daro ženklų įtaką laisvo laiko suvokimui bei paskirstymui, o kartu ir jo leidimo formoms. Irma ŠIDIŠKIENĖ diachronine perspektyva nagrinėja bendradarbių asmeninių švenčių šventimą, paminėjimą kaip vieną iš terpių, kur vyksta vietos ir organizacijos kultūrų sąveika. Keliamas tikslas ištirti, ar Vilniaus apylinkėse sąveikos tarp organizacijos ir vietos kultūrų yra tolygios. Reda ŠATŪNIENĖ straipsnyje apžvelgia „sveikatos“ ir „ligos“ / „negalavimo“ traktuotes tarp alternatyviąją mediciną praktikuojančių asmenų XXI a. pradžios Lietuvoje. Glaustai aptaria alternatyviosios (ir liaudies) medicinos tyrimus, vaizdinių išraiškas per tyrimo dalyvių pasakojimus ir patirtis, apibrėžia *alternatyviosios medicinos* sampratą bei apibrėžtis.

Du straipsniai šiame numeryje skirti literatūrologijai. Roma BONČKUTĖ tiria Simono Daukanto istoriografinio teksto poveikį Vydūno dramoms (dėmesys sutelkiamas į trilogiją „Probočių šešėliai“). Straipsnyje, remiantis S. Daukanto ir Vydūno tekstų lyginamąja analize, iškeliami hipotezė, kad dramų autorius buvo idealus istoriko tekstų skaitytojas ir iš jų perėmė koncepcijas, motyvus, vaizdinius. Povilas ŠVEREBAS, naudodamasis unikalia oficialiose kultūros atminties institucijose ir privačiuose archyvuose saugoma rankraštine medžiaga, amžininkų, vietos gyventojų prisiminimais, analizuoja trijų poetų (Leono Vytauto Mačernio, Kazimiero (Leonardo) Andriekaus ir Povilo (Pauliaus) Jurkaus) gyvenimą Sedoje primenančius ženklus.

Kiti šio numerio straipsniai skirti kalbotyros, muzikologijos, teatrologijos, archeologijos klausimams.

Kalbotyros problemas analizuoja Raimonda MIKAŠAUSKIENĖ, pristatanti dviejų šiaurės žemaičių kretingiškių tarmei atstovaujančių šaltinių – „Ziwato“ (1759) ir „Purpuros Isganyma“ (tiksliai leidimo data nežinoma) – intarpinių ir *sta* kamieno veiksmožodžių morfologinę struktūrą. Šiuose šaltiniuose užfiksuoti intarpiniai ir *sta* kamieno veiksmožodžiai analizuojami morfologinės struktūros požiūriu, gretinant juos su XX a. antrojoje pusėje „Kretingos tarmės žodyne“ pateiktais duomenimis ir išryškinant analizuojamų veiksmožodžių sistemos kitimus bei inovacijas.

Jūratė DERUKAITĖ išsamiai įvairiais aspektais apžvelgia Klaipėdos universiteto lietuvių kalbos kaip negimtosios mokymo veiklą, apibendrintai vadinamą lietuvių kalbos kursais, jų struktūrą, specifiką. Tai kompleksinis reiškinys, turintis gana daug sudedamųjų dalių, todėl straipsnyje stengtasi išanalizuoti bei aprašyti šį reiškinį kaip vienovę, augančią ir evoliucionuojančią sistemą, išryškinti sprendinius uždavinius, numatyti perspektyvas.

Jano KAPRANOVO straipsnyje pateikiama indoeuropiečių, altajų ir afroazijiečių kalbų šeimų, kurios siekia, viena vertus, pirmojo lygmens etimonus (senovės graikų *okʷie-, albanų *okʷi, turkų *uk(ā)-, mongolų *uka-) ir antrojo lygmens (indoeuropiečių *hʷekʷ- / *heuk-, altajų *uka-, afroazijiečių *Hwq-), o kita vertus, trečiojo lygmens (nostratų *HuḲa) etimonus, nostratinės medžiagos diachroninė interpretacija. Tai leido autoriui užfiksuoti tiek divergentinę, tiek konvergentinę nostratinių kalbų raidos su nustatytais atitinkamais dėsningumais giminystę.

Jūratės LANDSBERGYTĖS-BECHER straipsnyje analizuojamas šiuolaikinėje lietuvių, latvių ir estų muzikoje atsispindintis ypatingas reiškinys – baltiš-kasis fenomenas, susijęs su gėmės gausmu, bangų ciklais, dimensijos augimu ir apokaliptiniu transcendentalizmu. Straipsnis remiasi ilgamečiu tyrimu ir praktika, teigiančia tarpdisciplininį atsinaujinimą lietuvių vargonų muzikoje.

Salomėja BURNEIKAITĖ ir Jūratė GRIGAITIENĖ pristato Žemaitijoje randamus ir išlikusius seniausius lėlių teatro raiškos pavidalus, lėlių naudojimą natūralioje aplinkoje, nuo bažnytinių švenčių iki pramoginių ar šviečiamųjų veiklų su lėlėmis namų aplinkoje. Autorės aptaria lėlių teatro šaltinius etninėje kultūroje, supažindina su meninės lėlių teatro ženklų kalbos pradžia spontaniškajame lėlių teatro raidos etape, nuo lėlės ir kaukės pavidalų etninėje kultūroje, religinėse apeigose iki vaidinimų su lėlėmis namų aplinkoje, šeimos šventėse.

Vladimiras KULAKOVAS (Владимир Кулаков), remdamasis prieš tris dešimtmečius aptiktais archeologiniais radiniais, iškelia hipotezę apie maždaug XI a. vykusį kuršių persikėlimą į šiaurinę Sambiją.

„Res Humanitarine“ XXVII numerio išskirtinumas – sugrįžusi rubrika „Jaunųjų mokslininkų darbai“. Joje planuojama spausdinti jaunųjų mokslininkų etnologų, kalbininkų, literatų (kartu su mokslinių darbų vadovais ar savarankiškai parengtus) straipsnius. Šiame numeryje jaunųjų mokslininkų parengti straipsniai toliau tęsia etnologijos ir folkloristikos temas. Sigita ASTIKIENĖ siekia išsiaiškinti, kokios tradicijos ir šventės paplitusios Ukmergės krašto kultūros darbuotojų bendruomenėse XX a. pradžioje – XXI a. pirmojoje pusėje. Pristato kultūros įstaigų steigimosi ir plėtros, kolektyvų formavimosi ypatybes tarpukariu bei pokario metais, apžvelgia, kokios tradicijos, šventės ir įvykiai buvo minimi sovietmečiu ir nepriklausomybės laikotarpiu. Rita BALSEVIČIŪTĖ straipsnyje analizuoja duomenis apie akmens ir dendromorfinę teofanijas XV–XVIII a. rašytiniuose šaltiniuose ir nustato šių teofanijų refleksijas XIX–XXI a. liaudies medicinos terapiniuose methoduose, remdamasi archyviniais ir autorės gydomųjų tikėjimų užrašymais. Temuras JAKUBOVAS (Якубов Темур Азимович) straipsnyje išsikelia tikslą, remiantis įvairiais šaltiniais (epistolinio paveldo, istoriniais periodiniais leidiniais ir kt.), identifikuoti S. Bortkevičo (С. Борткевича) laiškų rašymo datas, kurios suteiks išsamių duomenų apie kompozitoriaus gyvenimą ir kūrybinį kelią.

„Recenzijų“ skiltyje skaitytojai galės susipažinti su Daivos Vaitkevičienės monografija „Žydinti taurė. Baltų gėrimai ir apeigos“, kurios apžvalgą atliko Rimas BALSYS.

Belieka palinkėti sveikatos ir gero skaitymo!

Leidinio sudarytoja

dr. Kristina Blockytė-Naujokė